

MICHAEL A. MOSER¹
Universität Wien (Österreich)
Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Piliscsaba, Hungary)

Forsowanie „języka regionalnego”. Kilka uwag na temat nowego ukraińskiego ustawodawstwa językowego

Pushing the “regional language” — some remarks on Ukraine’s new language legislation. Since President Viktor Yanukovich came to power in February 2010, the President and the Party of Regions have put forward several initiatives to promote the Russian language at the expense of Ukrainian as well as the minority languages of Ukraine. Paradoxically, their most important instrument has been the European Charter for Regional or Minority Languages. However, the Russian language in Ukraine does not meet the criteria of a regional or minority language according to the Charter. The law “On Principles of the State Language Policy” and its context perfectly reflect the absurd situation of Ukrainian language legislation.

Keywords: Ukraine, Ukrainian, Russian, language policy, the European Charter for Regional or Minority Languages.

Прештовхування „регіональної мови”. Декілька зауважень щодо найновішого мовного законодавства в Україні. Відколи президент Віктор Янукович прийшов до влади в лютому 2010 р., президент і Партія регіонів зробили декілька спроб сприяти російській мові коштом не лише української, але й міноритарних мов України. Як не парадоксально, їхнім найважливішим засобом була Європейська Хартія регіональних і міноритарних мов, попри те, що російська мова в Україні насправді не відповідає критеріям регіональної або міноритарної мови згідно з Хартією. Закон „Про засади державної мови” і його контекст чудово віддзеркалюють абсурдну ситуацію українського мовного законодавства.

Ключові слова: Україна, українська мова, російська мова, мовна політика, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин.

---

¹ **Adres do korespondencji:** Institut für Slawistik, Spitalgasse 2–4, Hof 3 A-1090 Wien, Österreich. **E-mail:** michael.moser@univie.ac.at.

1. Ukraińska ustawa o zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej

Wydarzenia mające miejsce 13 grudnia 2012 roku w Radzie Najwyższej Ukrainy były wysoce symboliczne². Po tym, jak przedstawiciel Partii Regionów deputowany Wadim Kolesniczenko rozpoczął swą prezentację w języku rosyjskim, w ukraińskim parlamencie doszło do przepychanek. Kolesniczenko w swoim przemówieniu cytował niedawno przyjętą ukraińskojęzyczną ustawę, którą zgłosił i współtworzył:

Widzimy dziś, że ludzie nie potrafią czytać po ukraińsku. Widzimy działania ludzi, którzy nie potrafią czytać przepisów. Chciałbym zwrócić uwagę tych deputowanych-analfabetów na fakt, że zgodnie z art. 2 części trzeciej przepisów, język obrad Rady Najwyższej Ukrainy określony jest przez art. 9 ukraińskiej ustawy o zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej. A ustawa ta głosi, że podczas obrad Rady Najwyższej deputowany ma prawo przemawiać w języku urzędowym lub w innym — a mamy tych języków osiemnaście³.

W tym czasie, gdy przedstawiciele opozycji nalegali, by Kolesniczenko zgodnie z Konstytucją Ukrainy mówił po ukraińsku, nie zwrócono nawet uwagi, że deputowany *de facto* złamał własne prawo. Chodzi tu o istotny paragraf wzmiankowanej ustawy o zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej:

Art. 9. Język obrad Rady Najwyższej Ukrainy. 1. Obrady Rady Najwyższej Ukrainy, jej komitetów i komisji powinny być prowadzone w języku urzędowym. Mówiący ma prawo użycia innego języka. W razie potrzeby tłumaczenie jego/jej wypowiedzi powinno być zapewnione przez Sekretariat Rady Najwyższej [...] ⁴

Protesty jednoznacznie uświadomiły, że tłumaczenie w takich przypadkach byłoby faktycznie potrzebne. Kolesniczenko i Partia Regionów ponownie zniekształcili uchwaloną przez siebie ustawę latem 2012 roku, łamiąc praktycznie wszystkie zasady i podstawy postępowania demokratycznego⁵.

² Szczegółowy ogłód prezentowanego zagadnienia został przedstawiony w książce: M. Moser, *Language Policy and Discourse on Languages in Ukraine under President Viktor Yanukovych, 25 February 2010–28 October 2012*, Stuttgart 2013.

³ У Раді сталася бійка через Колесніченка і російську мову, „Українська правда” 13.12.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/12/13/6979572/> [dostęp: 28.08.2013]. Zob. Колесніченко заявив, що свободовці не умеют читать законы на украинском языке, „Обозреватель” 13.12.2012, <http://obozrevatel.com/politics/06384-kolesnichenko-zayavil-chto-svobodovtysi-ne-umeyut-chitat-zakony-na-ukrainskom-yazyike.htm> [dostęp: 28.08.2013].

⁴ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). CDL-AD (2011)061. Opinion no. 651/2011. Engl. only. Draft. Submitted by people's deputies of Ukraine S.V. Kivalov (ID No. 28) — V.V. Kolesnichenko (ID No. 184). (Member, Belgium). Strasbourg. 23 November 2011, www.venice.coe.int [dostęp: 28.08.2013].

⁵ Co ciekawe, tego samego dnia, gdy występował w Radzie Najwyższej po rosyjsku, Kolesniczenko, który jest szefem ukraińskiej organizacji Правозащитное общественное движение „Русскоязычная Украина” oraz liderem organizacji NGO w Rosji „Мир без нацизма” (która *de facto* jest organizowana przez władze), został „Przewodniczącym Głównej Komisji Międzynarodowej Rady Rosyjskich Kompatriotów”.

Dnia 15 grudnia 2012 partia rządząca dokonała kolejnego kroku — Olena Bondarenko, partyjna koleżanka Kolesniczenki, zadeklarowała w telewizji, że od tej pory podczas obrad Rady Najwyższej wszyscy deputowani Partii Regionów będą posługiwać się wyłącznie językiem rosyjskim⁶. Wszystko to było kolejną inicjatywą promującą język rosyjski pod pretekstem ochrony „prawa do używania języka ojczystego” oraz „języków regionalnych i języków mniejszości Ukrainy”.

2. Język regionalny i język mniejszościowy, którego nie ma

Oficjalnie lansowana teza głosi, iż w przeciwieństwie do byłego prezydenta Wiktora Juszczuki, który propagował „przymusową ukrainizację”, obecna władza pod przywództwem prezydenta Wiktora Janukowycza swoją polityką językową jedynie sumiennie wypełnia postanowienia Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, tym samym gwarantując wszystkim obywatelom Ukrainy „ludzkie prawo do posługiwania się językiem ojczystym”. W rzeczywistości polityka językowa za rządów Wiktora Janukowycza doprowadziła do całkowitego wypaczenia postanowień Karty.

Zasadniczym błędem dotyczącym rozumienia samej istoty Karty jest to, iż język rosyjski na Ukrainie nie spełnia kryteriów „języka regionalnego” ani „języka mniejszości”, którego definicja, zawarta w Karcie, brzmi następująco:

Na użytek niniejszej Karty:

[...] języki regionalne i języki mniejszości oznaczają języki, które są:

- i. tradycyjnie używane na terytorium danego państwa przez jego obywateli, stanowiących grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa; oraz
- ii. różniącą się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów języka oficjalnego państwa, ani języków migrantów⁷.

Wszystkie poważne sondaże jaskrawo pokazują, że na skutek dziedzictwa ra-
dzieckiego:

1) język rosyjski na Ukrainie jest używany nie tylko przez większość etnicznych Rosjan, lecz także przez znaczny odsetek etnicznych Ukraińców i sporo innych mniejszości Ukrainy;

2) jest także powszechnie używany jako drugi (albo trzeci) język przez wielu etnicznych Ukraińców oraz reprezentantów większej części mniejszości Ukrainy i w wielu przypadkach dominuje na językowej mapie Ukrainy⁸.

⁶ „Регіонали” принципово будуть виступати російською — Бондаренко, „Українська правда” 15.12.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/12/15/6979798/> [dostęp: 28.08.2013].

⁷ *European Charter for Regional or Minority Languages*. Strasbourg, 05.11.1992. *Council of Europe. European Treaty Series* — No. 148, <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=148&CL=ENG> [dostęp: 28.08.2013]; Wersja polska: http://bilingua.haus.pl/pliki/akty/Europejska_Karta_Jezykow_Regionalnych_lub_Mniejszosciowych.pdf [dostęp: 28.08.2013].

⁸ Wyniki ankiet dostępne są w przywołanej na wstępie monografii M. Moser. *Language Policy...*

Zatem język rosyjski został, oczywiście pomyłkowo, uznany na Ukrainie za język regionalny bądź mniejszościowy⁹. Grupa, która — mniej lub bardziej tradycyjnie — używa języka rosyjskiego na Ukrainie, nie jest „liczebnie mniejsza od reszty populacji kraju” na większości terytorium całego kraju. Dlatego też języka rosyjskiego nie można zakwalifikować w tym przypadku do grona „języków regionów i mniejszościowych”¹⁰, abstrahując całkowicie od faktu, iż ochrona rosyjskiego na Ukrainie przez Kartę jest sprzeczna z duchem tego europejskiego dokumentu, który zgodnie z Raportem Wyjaśniającym ma zajmować się głównie „małymi wspólnotami [...] przytłoczonymi przez te większe”¹¹.

Ukraińska historia Karty jest dość pokrętna. Po tym, jak 2 maja 1996 roku Ukraina podpisała ten dokument, niezbędny do jej akceptacji jako nowego kraju członkowskiego Rady Europy, pierwsza ratyfikacja z 24 grudnia 1999 okazała się fiaskiem, a do tej właściwej doszło dopiero 19 września 2005¹². Ukraińskojęzyczna wersja Karty nie została przetłumaczona na podstawie żadnej z oryginalnych wersji (angielskiej bądź francuskiej), lecz pośrednio z nieoryginalnego przekładu rosyjskiego. Podczas pierwszego etapu ratyfikacji ukraińskie dokumenty związane z Kartą błędnie mówiły o ochronie narodowości, a nie języków. Od kiedy Karta weszła w życie na Ukrainie (1 stycznia 2006), oficjalnie chroni się następujące języki: białoruski, bułgarski, gauski, grecki, żydowski, krymskotatarski, mołdawski, niemiecki, polski, rosyjski, rumuński i węgierski. Skutkiem tego Karta nadal ochrania nieistniejący „język żydowski” zamiast niewspomnianych w dokumencie jidysz bądź (współczesnego) hebrajskiego.

⁹ 27 października 2012 zwróciłem się do profesora Stefana Oetera z Uniwersytetu Hamburgskiego, Przewodniczącego Komisji Ekspertów Karty Językowej z pytaniem, czy Rada Europy zaakceptowała włączenie rosyjskiego do listy „języków regionalnych i mniejszościowych”. Profesor Oeter odpowiedział, że moja interpretacja rosyjskiego jako języka niespełniającego wymogów „języka regionalnego i mniejszościowego” jest dobrze uargumentowana, jednak Komisja Ekspertów Karty jako „ciało pokojowe” Rady Europy nie ma w zwyczaju krytyki ratyfikacji krajów członkowskich, jeśli ich zachowanie nie jest absolutnie absurdalne. Jako że rosyjski jest również językiem mniejszości rosyjskiej, w opinii profesora Oetera takie potraktowanie rosyjskiego nie może zostać uznane za absurdalne (e-mail z dnia 31 października 2012).

¹⁰ Zob. B. Bowring, *Language policy in Ukraine — international standards and obligations, and Ukrainian law and legislation*, [w:] *Language Policy and Language Situation in Ukraine. Analysis and Recommendations. INTAS Project Language Policy in Ukraine: Anthropological, Linguistic and Further Perspectives*, red. J. Bester-Dilger, Frankfurt am Main 2009, s. 57–100, s. 71–72. Zob. też moje komentarze do podobnego artykułu tego samego autora: M. Moser, *A brief comment on: Bill Bowring, Law in a Linguistic Battlefield: The Language of the New State Versus the ‘Language of the Oppressors’ in Ukraine*. „Language & Law”, Vol. 1 (2012). (urn:nbn:de:0009-30-33434). „Language & Law”, Vol. 2, <http://www.languageandlaw.de/comments/3634> [dostęp: 28.08.2013].

¹¹ European Charter for Regional or Minority Languages (ETS No. 148), <http://conventions.coe.int/Treaty/en/reports/html/148.htm> [dostęp: 28.08.2013].

¹² О. Гуменчик, *Причини підписання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин в Україні*, [w:] *Міжнародні зобов'язання України та Німеччини в контексті європейської мовної політики. Українсько-німецький студентський семінар із соціолінгвістики*, red. Г. Мацюк, Львів 2010, s. 72–74; В. Радчук, *Про Європейську хартію якої немає в Європі*, „Слово і Діло” 12.04.2010, <http://slovovidilo.com/polityka/pro-yeuropejsku-chartiyu-yakoyi-nemaye-v-eyevropi.html> [dostęp: 28.08.2013].

Karta jest problematyczna, albowiem oparto ją na terminologii całkowicie różnej od tej zawartej w Konstytucji Ukrainy. Poza tym podczas jej ratyfikacji złamano kilka zasad procedury Rady Najwyższej Ukrainy. Ponadto wśród najaktywniejszych obrońców Karty — dokumentu stworzonego jako podstawa polityki językowej zgodnej z zachodnimi zasadami demokracji — byli reprezentanci Komunistycznej Partii Ukrainy, którzy nigdy nie odzegnali się od bolszewickiego terroru¹³. Kolejnym mocnym zwolennikiem Karty była Rosja, która mimo wszystko sama tego dokumentu nie ratyfikowała.

Ostatnim istotnym problemem związanym z Kartą na Ukrainie jest sposób jej wprowadzenia. Mimo że dokument mówi jasno, iż tylko centralne organy rządzące mogą „akceptować i zezwalać/zakazywać” użycia języków regionalnych i mniejszościowych (art. 7.), wielokrotnie organy lokalne na własnym poziomie administracyjnym ogłaszały rosyjski mianem „języka regionalnego lub mniejszościowego”.

3. Projekt ustawy z 7 września 2010 roku

Na początku kampanii prezydenckiej z 2009 roku Wiktor Janukowycz, który w tym czasie, podobnie jak w roku 2004, cieszył się dużym poparciem Rosji, znów obiecał uczynić rosyjski formalnie drugim językiem urzędowym Ukrainy¹⁴. Jednakże już w trakcie samych wyborów nieoczekiwanie zmienił swe wcześniejsze hasła wyborcze, ponieważ status ukraińskiego jako jedyne języka urzędowego na Ukrainie jest zapisany w konstytucji, a szanse na jej zmianę wymagałyby uzyskania większości 300 głosów w parlamencie i pomyślnie przeprowadzonego krajowego referendum, co wydawało się (i nadal się wydaje) zupełnie nierealne. W obliczu powyższych faktów prezydent i jego partia postanowili zmienić swój wcześniejszy program na rzecz szeroko zakrojonej kampanii, traktującej język rosyjski jako „język regionalny”.

Kiedy tylko w lutym 2010 roku Wiktor Janukowycz został prezydentem, pojawiły się pierwsze pogłoski dotyczące nowej ustawy językowej. Dnia 7 września 2010 roku ustawa o językach na Ukrainie została dostarczona do Rady Najwyższej Ukrainy przez Serhija Jefremowa z Partii Regionów, Petra Symonenkę z Komunistycznej Partii Ukrainy i Serhija Hryneweckiego z Bloku Łytwyna. Oficjalnymi autorami tej ustawy byli Serhij Jefremow i Jewhen Kusznarow, który zmarł w 2007 roku. Co ciekawe, Kusznarow do tej pory jest nagradzany za swe działania z 2004 roku, gdy organizował akcje protestacyjne już po pomarańczowej rewolucji i groził stworzeniem „Południowo-Wschodniej Autonomicznej Republiki Ukraińskiej” (po ukraińsku „PSUAR” lub ironicznie „PISUAR”) ze stolicą w Charkowie.

Krótko mówiąc, ustawa o językach na Ukrainie przewidywała, że „rosyjski i inne języki regionalne i mniejszościowe” będą używane razem z językiem urzędowo-

¹³ Zob. O. Гуменчик, *op. cit.*, s. 76–80.

¹⁴ Янукович зробить все, щоб російська мова стала державною, „ТСН” 2.09.2009, <http://tsn.ua/ukrayina/yanukovich-zrobit-vse-shchob-rosiiska-mova-stala-derzhavnoyu.html> [dostęp: 28.08.2013].

wym na wszystkich terenach kraju w miejscach, gdzie przynajmniej 10% populacji posługuje się nimi. Regulacje te spowodowałyby ochronę języka rosyjskiego wraz z ukraińskim w 13 z 27 jednostek administracyjnych Ukrainy, podczas gdy oprócz rosyjskiego tylko węgierski w obwodzie zakarpackim i rumuński w obwodzie czerńowieckim także miałyby szansę na ochronę. Jediną sferą obowiązkowego użycia języka ukraińskiego byłaby armia.

W kolejnych miesiącach zarówno ukraińskie, jak i międzynarodowe organizacje negatywnie oceniły ten projekt. Komisja wenecka stwierdziła, że:

Głównym efektem projektu będzie ochrona i promocja języka rosyjskiego na prawie równym poziomie jak języka urzędowego w wielu sferach publicznych, społecznych, ekonomicznych, kulturowych i edukacyjnych życia na całym terytorium Ukrainy (ust. 65). [...] Takie protekcyjne traktowanie języka rosyjskiego promuje *de facto* jego obowiązkowe użycie [...] (ust. 71)¹⁵.

Wtedy Kolesniczenko stwierdził, że komisja wenecka stosuje podwójne standardy, jakbyśmy „byli ulepieni z innej gliny”¹⁶.

4. Ukraiński ustawodawca językowy i aktywista praw człowieka

Istotne wydaje się, że walka o prawa języka rosyjskiego jest stereotypowo łączona z mniej lub bardziej widoczną propagandą przeciw istnieniu języka ukraińskiego. W myśl agitacji Kolesniczenki i Partii Regionów, „walka przeciw wszystkiemu, co rosyjskie” w dobie prezydentury Wiktora Juszczenki doprowadziła nie tylko do „wymarcia edukacji wśród rosyjskojęzycznej populacji, ale też do kolosalnego spadku edukacji wśród populacji ukraińskojęzycznej”, podczas gdy „puste miejsca zostały zastąpione nie przez język ukraiński, a polonizmy, ukraińskie galicyzmy, lwowskie dialekty galicyjskie i ogólnie przez okropny surżyk, którego nie da się określić mianem języka ukraińskiego”¹⁷. Na początku lipca 2012 roku stwierdził:

Jestem przeciw lwowsko-galicyjskim dialektom, które obecnie wypełniają mass media. Nie uważam, by oferowały nam język ukraiński. To jest zwyczajne czknięcie tej części Ukrainy, która w pewnym okresie zawsze była pod czyjąś opresją¹⁸.

¹⁵ *European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the Draft Law on Languages in Ukraine. Adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (25–26 March 2011). Opinion no. 605 / 2010 CDL-AD(2011)008. On the basis of comments by Mr Sergio Bartole (Substitute Member, Italy), Mr Jan Velaers (Member, Belgium), Mr Marcus Galdia (DGHL Expert). Strasbourg, 30 March 2011, www.venice.coe.int [dostęp: 28.08.2013].*

¹⁶ *Колесніченко звинуватив Венеціанську комісію в подвійних стандартах, „УНІАН” 14.04.2011, <http://www.unian.net/ukr/news/news-431083.html> [dostęp: 28.08.2013].*

¹⁷ *Вадим Колесніченко, депутат от Партии регионов, „Lenta.Ru” 13.01.2011, <http://www.lenta.ru/conf/kolesnichenko/> [dostęp: 28.08.2013].*

¹⁸ *Колесніченко: львівсько-галицький діалект — відрика, „Українська правда” 2.07.2012, <http://www.prawda.com.ua/news/2012/07/2/6967864/> [dostęp: 28.08.2013].*

Prezentowane przez Kolesniczenkę rozumienie „wielojęzyczności” i „tolerancji językowej” ilustruje wywiad udzielony w lutym 2008 roku. Po tym, jak deputowany stwierdził, że nie jest możliwe uzyskanie edukacji akademickiej po rosyjsku, dziennikarz nie zgodził się i spytał: „Jeśli nie jesteś w stanie nauczyć się pokrewnego języka słowiańskiego, co z ciebie za naukowiec?”. Wtedy Kolesniczenko odpowiedział: „Dlaczego ja, którego językiem ojczystym jest rosyjski, miałbym się uczyć czegokolwiek innego?”¹⁹.

Z punktu widzenia Kolesniczenki ukraińska niepodległość jest problematyczna. W jego przekonaniu „przez 20 lat nie zrodziła ona niczego, co rodowodem swoim nie nawiązywałoby do spuścizny Związku Radzieckiego”²⁰. Wyjątkowe jest też jego rozumienie tolerancji. W czerwcu 2011 roku Kolesniczenko stwierdził, że deputowani niebędący za nowym projektem ustawy językowej powinni być „zbadani psychiatrycznie przed otrzymaniem mandatu parlamentarnego”, oraz że są ludźmi, „których kraj powinien się pozbyć”²¹. W blogowej konferencji w czerwcu 2010 roku napisał, że opozycja powinna zostać „ulożona na rusztowaniu”²². Inicjatywy Kolesniczenki w sferze językowej są oczywiście związane z jego ogólnymi politycznymi wartościami i działaniami.

5. Projekt ustawy z 26 sierpnia 2011 roku

Po klęsce projektu ustawy z 7 września 2010 roku Kolesniczenko wraz z kolegą z partii Serhijem Kiwalowem (znanym głównie z odegrania znaczącej roli w oszustwie w wyborach, które następnie sprowokowało pomarańczową rewolucję) zgłosił kolejny projekt. Oprócz nich jako autorów *O zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej* wyszczególniono reprezentantów mniejszości żydowskiej, węgierskiej i rumuńskiej. Niemal wszyscy należeli do Partii Regionów bądź organizacji Kolesniczenki „Rosyjskojęzyczna Ukraina”.

Projekt był prawie identyczny jak poprzedni. Nic dziwnego, że spotkał się z podobną krytyką. Komisja wenecka uznała w swojej opinii z 19 grudnia 2011 roku, że „głównym rezultatem proponowanych zmian nie będzie rzadsze użycie języka rosyjskiego niż to wynikające z poprzedniego projektu” (ust. 40). Podsumowując, komisja stwierdziła, że „dalsze poprawki, podwyższone gwarancje i więcej istotnych zmian w głównej zawartości projektu powinny zostać wprowadzone, by zapewnić warunki

¹⁹ О. Михельсон, *Депутат Колесниченко — нацист*, „Українська правда” 5.10.2011, <http://blogs.pravda.com.ua/authors/mykhelson/4e8c91a8b70bd/> [dostęp: 28.08.2013].

²⁰ *Колесниченко об отмене парада: Не нужно натужно праздновать то, чего нет*, „FaceNews — Новости от первого лица” 26.07.2011, <http://facenews.ua/11791/kolesnichenko-ob-otmene-parada-ne-nugno-natugno-prazdnovat-to-chego-net.html> [dostęp: 28.08.2013].

²¹ *Колесниченко предлагает „толерантно избавляться от дураков” из оппозиции*, „Никвеста” 8.06.2011, <http://nikvesti.com/news/politics/22082> [dostęp: 28.08.2013].

²² *Президент не должен реагировать на каждый визг оппозиции*, „Русскоязычная Украина” 6.05.2010, <http://r-u.org.ua/politika/660-news.html> [dostęp: 6.05.2010].

do efektywnego prowadzenia, zgodnie ze standardami międzynarodowymi, zasad zawartych w ukraińskiej konstytucji i tych, sformułowanych przez sam projekt” (ust. 65). Co więcej, komisja odnotowała:

Pozostaje pytanie, czy w najnowszym projekcie ustawy, biorąc pod uwagę specyficzną sytuację na Ukrainie, są dostateczne gwarancje dla konsolidacji języka ukraińskiego jako jedyne języka urzędowego oraz roli, jaką odgrywa on w wielojęzycznym społeczeństwie ukraińskim. Komisja może wyłącznie powtórzyć wyrażoną w poprzedniej opinii prośbę o zachowanie równowagi między ochroną praw mniejszości z jednej strony, a ochroną języka urzędowego jako narzędzia integracji społeczeństwa z drugiej (ust. 66).

Tym razem Partia Regionów zareagowała w nieoczekiwany sposób. Serhij Kiwalow z powagą stwierdził, że komisja wenecka pozytywnie oceniła projekt, natomiast Wadim Kolesniczenko triumfował, że „zaaprobowanie projektu ustawy w sferze regulacji językowej ma miejsce po raz pierwszy w historii Ukrainy”²³. Negatywnej oceny wysokiego komisarza OBWE ds. mniejszości narodowych Knuta Vollebaeka rządząca partia postanowiła po prostu nie publikować. Zamiast tego Kolesniczenko ogłosił sfabrykowane odwołanie, w którym wymagał co najmniej dymisji wysokiego komisarza²⁴. Ponadto przypomniał ukraińskiemu społeczeństwu, że „należy współpracować i słuchać [w oryginale: „слышать”] nie tylko tego, co mówią europejskie instytucje, ale przede wszystkim nasze ukraińskie organizacje i siebie nawzajem”²⁵.

6. Wejście prawa w życie

W połowie maja 2012 roku Kiwalow ogłosił, że dotychczasowe nieuchwalenie projektu jest „karygodnym naruszeniem procedury”. Z pozycji pozornie niegroźnego odstępu czasu od grudnia 2011 roku ponownie zasugerował, że zarówno komisja wenecka, „instytucja wyższej wiedzy”, jak i „praktycznie wszystkie organizacje obywatelskie związane z mniejszościami narodowymi”, dały pozytywną ocenę projektu²⁶. Tego samego dnia Wadim Kolesniczenko stwierdził:

Niestety, jednak wczoraj, gdy Partia Regionów zasugerowała dołączenie [ustawy językowej] do obrad Rady Najwyższej Ukrainy podczas tygodnia parlamentarnego, Przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy Wołodymyr Łytwyn znów zasugerował, by przedłożyć to zagadnienie — ponownie poddać

²³ „Венецианская комиссия” впервые одобрила проект закона Украины „Об основах государственной языковой политики” (текст выводов), „Українська правда” 19.12.2011, <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4eef370309048/> [dostęp: 19.12.2011].

²⁴ V. Kolesnichenko, *More than 120 civil society organizations appealed to the OSCE, demanding the dismissal of Knut Vollebaek from the post of High Commissioner*, „Русскоязычная Украина” 4.04.2012, <http://r-u.org.ua/en/news/488-admin.html> [dostęp: 28.08.2013].

²⁵ В. Колесниченко, *На примере обращения более чем 120 организаций национальных меньшинств в ОБСЕ мы видим становление гражданского общества*, „Українська правда” 7.04.2012, <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4f801c5f4275b/> [dostęp: 28.08.2013].

²⁶ „Регіонали” поспішають вирішити мовне питання, „Українська правда” 14.05.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/14/6964423/> [dostęp: 28.08.2013].

je pod dyskusję z liderami partii — to znaczy, ponownie „zacząć rozmawiać” i „niech się dzieje, co chce” [„запустити по долговому колу”]. Niemożność podjęcia ważnych dla kraju decyzji (bez zwracania uwagi na chwilowe nastroje elektoratu w danych rejonach wyborczych) nie jest najlepszą cechą lidera politycznego²⁷.

Kolesniczenko pojawił się 16 maja 2012 w ukraińskim kanale telewizyjnym TVi [ukr. „ТБі”], który jest jednym z ostatnich bastionów niezależnych mediów na Ukrainie (w związku z czym jest pod ciągłym atakiem partii). Deputowany, po pierwsze, zareklamował swoją ustawę, a następnie przeszedł do dobrze znanej formułki:

Nie mamy projektu ustawy o bilingwizmie. Mamy projekt ustawy o zasadach państwowej polityki językowej, która jest w całości zgodna z warunkami implementacji przez Ukrainę Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych [...] Nikt nie usunął banneru z etykietką „Rosyjski, drugi język narodowy” z programu Partii Regionów. Po prostu istnieją obiektywne warunki mówiące, że zmiana języka [„зміна мови”] — to jest konstytucyjne referendum, a jego umocnienie wymaga 300 głosów w parlamencie. [...] Dzisiaj nie możemy przeprowadzić referendum. A nie możemy go przeprowadzić, ponieważ nie mamy prawa referendalnego oraz wystarczających zasobów finansowych²⁸.

Tym samym Kolesniczenko wyraźnie zapowiedział „zmianę języka” („зміна мови”) w przyszłości. Czy to było nietypowe freudowskie przejęzyczenie? Czy może świadoma wskazówka, że wprowadzenie tak zwanego drugiego języka urzędowego miałoby na celu wyparcie ukraińskiego przez rosyjski, jak pokazał przykład Białorusi?

Przewodniczący Rady Najwyższej Wołodimir Łytwin 20 maja 2012 roku ogłosił, iż projekt „tymczasowo” nie figuruje w porządku obrad²⁹. Trzy dni później napisał o „politycznej hysterii”, spowodowanej rzekomo projektem ustawy, który niespodziewanie znów pojawił się w programie obrad³⁰. Następnie wyjaśnił, że projekt był *de facto* przeznaczony do omówienia w lutym 2012 i w tym czasie 309 deputowanych głosowało za takim porządkiem obrad.

Przed obradami parlamentarnymi z 24 maja 2012 kilku deputowanych Partii Regionów przygotowało się do uniemożliwienia opozycji zablokowania mównicy³¹. Tymczasem przed budynkiem parlamentu zebrało się ponad tysiąc protestujących³². Podczas obrad Łytwin zadeklarował, iż planował poddać pod głosowanie propozy-

²⁷ В. Колесниченко, *Настав час думати не про вибори, а про майбутнє України*, „Українська правда” 15.05.2012, <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4fb1db8fb7a5c/> [dostęp: 28.08.2013] — w oryginale cały fragment jest podkreślony.

²⁸ „Регіонал” пояснив, чому не мусується тема другої мови, „Українська правда” 16.05.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/16/6964673/> [dostęp: 28.08.2013].

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Заява Голови Верховної Ради України В.М. Литвина з приводу законопроекту „Про засади державної мовної політики”, „Portal.rada.gov.ua” 23.05.2012, http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/article/news_left?art_id=309209&cat_id=37486 [dostęp: 28.08.2013].

³¹ *Регіони сидять у залі, щоб опозиція не заблокувала Раду*, 24.05.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/24/6965201/> [dostęp: 28.08.2013].

³² *Активісти з дудками і барабанами „окупували” Верховну раду*, „Українська правда” 24.05.2012, [<http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/24/6965199/>] [dostęp: 28.08.2013]. *Литвин*

cje, by wykluczyć z listy głosowania lub przełożyć na inny termin wszystkie projekty ustaw językowych³³. Komitet Rady Najwyższej ds. Kultury i Duchowości także optował za nieprzyjmowaniem projektu ustawy³⁴.

Przed prezentacją projektu Kolesniczenko zjawił się w Radzie Najwyższej w koszulce ze sloganem „Wielkie Rosyjskie Słowo” i flagą Federacji Rosyjskiej³⁵. Następnie przedstawił projekt prawa „W sprawie zakazu zwężenia zakresu używania języków regionalnych lub mniejszościowych na Ukrainie” i powiedział po rosyjsku:

Drogi Wołodymyrze Michajłowiczu [Łytwinie], drodzy głosujący! Możecie usłyszeć sabat zorganizowany przez narodowych faszystów, którzy nie akceptują żadnego innego punktu widzenia niż ich własny. To narodowi faszyci, gotowi nawet strzelać do człowieka, ponieważ mówi innym językiem, nie tym, którym oni sami by chcieli. To są narodowi faszyci zdolni do postrzelenia człowieka, który deklaruje inną narodowość³⁶.

Następnie Kolesniczenko zaprezentował projekt ustawy o zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej, stwierdzając w podsumowaniu:

Byliśmy świadkami spektaklu genialności, kiedy wielki ukraiński naród stwarza niepowtarzalną możliwość tym ludziom, którzy budują państwo, którzy je zbudowali, którzy je utrzymują swymi podatkami, daje im szansę do porozumiewania się nie tylko w urzędowym języku ukraińskim, ale także w języku regionalnym, języku ojczystym, by móc powiedzieć swym dzieciom: rodowity synu, rodowita córko, wiem, że żyjemy w kraju, który chroni prawa wszystkich ludzi, wiem, że żyjemy w kraju, gdzie nigdy nie będzie faszyzmu i rasizmu³⁷.

Po kolejnej dyskusji doszło do zamieszek. Obrady zostały zakończone.

Kilka dni później, 5 czerwca 2012 roku, Parlament Ukrainy już podczas pierwszego czytania zaaprobował projekt ustawy o zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej. Głosowanie przeprowadzono w tak dziwny sposób, że opozycja rzekomo nie była w stanie zrozumieć, co się tak naprawdę dzieje³⁸. Rankiem 5 czerwca 2012 roku część deputowanych Partii Regionów już zablokowała trybunę przewodniczącego, żeby uniemożliwić opozycji dojście do głosu. Przed początkiem obrad deputowani zgodzili się debatować nad pięcioma zatwierdzonymi

пообіцяв поставити на голосування зняття з розгляду всіх мовних законопроектів, „Українська правда” 24.05.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/24/6965217/> [dostęp: 28.08.2013].

³³ Литвин закритв засідання Ради на півслові, „Українська правда” 24.05.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/24/6965233/> [dostęp: 28.08.2013].

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Колесніченко прийшов у Раду в футболці „За русский язык”, „ТСН” 25.05.2012, <http://tsn.ua/foto/kolesnichenko-priyshov-u-radu-v-futbolci-za-russkiy-yazyk.html> [dostęp: 28.08.2013].

³⁶ Выступление Народного депутата Украины Вадима Колесниченко на заседании Верховной Рады Украины от 24 мая 2012 г., „Русскоязычная Украина”, <http://r-u.org.ua/akt/7355-news.html> [dostęp: 28.08.2013].

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Zob. М. Найєм, Як опозиція промовчала мову, „Українська правда” 6.06.2012, <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/06/6/6966058/> [dostęp: 28.08.2013].

projektami ustaw dotyczących kwestii językowej³⁹. Po tym, jak Łytwyn otworzył obrady, opozycja poprosiła o trzydziestominutową przerwę. Łytwyn się zgodził, lecz stwierdził, że pewne mniej ważne kwestie muszą być przed nią rozstrzygnięte. Cztery projekty zostały usunięte z programu, a po chwili Łytwyn niespodziewanie przedstawił do głosowania ustawę Kolesniczenki i Kiwalowa, nie podając jej dokładnej nazwy, a jedynie jej numer rejestracyjny (9073). Prawdopodobnie opozycja nie była w stanie rozpoznać ustawy bez jej nazwy i listy autorów, a po kilku sekundach całkowitej konsternacji i dezorientacji okazało się, że projekt przegłosowano większością 234 głosów⁴⁰. Wielu obserwatorów odniosło wrażenie, że część opozycji wiedziała o rozegranym scenariuszu znacznie więcej, aniżeli się do tego oficjalnie przyznawała.

Wkrótce po głosowaniu dziennikarz Serhij Andruszko udowodnił na podstawie parlamentarnej listy rejestracji z 5 czerwca 2012, że nie 234, a jedynie 172 deputowanych głosowało za przyjęciem ustawy, ponieważ *de facto* 62 zwolenników jej uchwalenia w momencie głosowania w ogóle nie było w Izbie⁴¹. Biorąc pod uwagę, że ukraińskie prawo wymaga osobistego głosowania, wprowadzenie ustawy w pierwszym czytaniu miałyby być nieważne.

Następnie, 13 czerwca 2012 roku Łytwyn poinformował opinię publiczną, że „w trakcie przygotowania do drugiego czytania” nie zgłoszono „żadnych poprawek” do projektu ustawy. Dodał jednak, że oczekuje „na wiele poprawek” w późniejszym czasie. Z kolei w tym samym czasie Kiwalow stwierdził, że ustawa będzie poddana pod głosowanie w drugim czytaniu już 19 czerwca⁴², mimo że zwyczajowo odstęp między pierwszym a drugim czytaniem wynosi trzydzieści dni. W dniu 15 czerwca Łytwyn poprawił Kiwalowa, ogłaszając, iż do Rady Najwyższej dotarło już 400 propozycji poprawek⁴³.

W dniu 2 lipca, po dwóch tygodniach entuzjazmu spowodowanego mistrzostwami Europy w piłce nożnej EURO 2012, organizowanymi wspólnie przez Polskę i Ukrainę, kremlowski szef sztabu Siergiej Iwanow stwierdził, że przyjęcie prawa językowego byłoby „dobre dla samej Ukrainy i jej obywateli, jej ludzi”⁴⁴. Wielu ob-

³⁹ В. Червоненко, П. Вуец, С. Груздев, *Оппозиция сдала „мову”*, „Главком” 5.06.2012, <http://glavcom.ua/articles/7261.html> [dostęp: 28.08.2013].

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Законопроект про мову приймали „мертві душі”*, „Українська правда” 6.06.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/06/6/6966094/> [dostęp: 28.08.2013]. Zob. też С. Лещенко, *Обмінний курс Володимира Литвина: російська мова — за 95 мільйонів?*, „Українська правда” 8.06.2012, <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/06/8/6966222/> [dostęp: 28.08.2013].

⁴² *Kivalov announces voting for language law in second reading*, „УНІАН” 13.06.2012, <http://www.unian.info/news/509215-kivalov-announces-voting-for-language-law-in-second-reading.html> [dostęp: 28.08.2013].

⁴³ *Литвин: 19 червня „мовний” законопроект не прийматимуть*, „Українська правда”, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/06/15/6966803/> [dostęp: 28.08.2013].

⁴⁴ Т. Ивженко, *В Украине уважили русский язык. Сергей Иванов откорректировал повестку дня Верховной Рады* 4.07.2012, http://www.ng.ru/cis/2012-07-04/1_ukraina.html [dostęp: 28.08.2013].

serwatorów uznało, że mógł to być sygnał dla prezydenta Rosji Władimira Putina, który miał niebawem przyjechać na Ukrainę z oficjalną wizytą. Część z nich określiła rzeczoną ustawę językową jako składową rosyjskiego programu „Język rosyjski 2011–2015”, stworzonego z myślą o ekspansji rosyjskiego we Wspólnocie Niepodległych Państw i regionie bałtyckim⁴⁵.

Tego samego dnia, to jest 2 lipca 2012 roku, Łytwyn jeszcze raz zapewnił, iż projekt ustawy nie zostanie poddany pod głosowanie w najbliższym czasie „z dwóch powodów — jej analiza w Komitecie nie została zakończona, a sam projekt powoduje polityczną konfrontację”. Dodał również: „Popełniliśmy ogromny błąd. Już przed pierwszym czytaniem powinniśmy byli powołać oddzielną grupę poważnie pracującą nad tym dokumentem”⁴⁶.

Następnego dnia projekt ustawy został przyjęty w drugim czytaniu, mimo że procedura Rady Najwyższej zakłada, iż po 30 dniach od przyjęcia ustawy w pierwszym czytaniu powołana komisja powinna omówić wszystkie sugerowane poprawki i wyciągnąć wnioski przed wprowadzeniem ustawy do drugiego czytania. W tym przypadku komisja rozpatrzyła jedynie 300 spośród zaproponowanych 2 tysięcy poprawek.

„Przypadkowo” Łytwyna nie było tego dnia w Radzie Najwyższej, gdyż był akurat z prezydentem. Pierwsze minuty obrad przebiegły według następującego scenariusza: Adam Martynjuk z Komunistycznej Partii Ukrainy postawił pytanie, kto popiera pomysł wysunięcia do głosowania projektu ustawy⁴⁷. Jako że jedynie 219 deputowanych głosowało za tą propozycją, Martynjuk poddał pod głosowanie wnioski, aby później powrócić do tego pytania, który został poparty 241 głosami. Mimo że Martynjuk miał obowiązek spytać, czy projekt powinien być ponownie przedstawiony do głosowania, nie uczynił tego. Za to podczas walki o mikrofon w szczycie chaosu, który opanował trybunę przewodniczącego, deputowany niepostrzeżenie przeszedł na miejsce Łytwyna i zaproponował, by natychmiast „przyjąć ustawę 9073”. Gdy tablica pokazała 248 kart za, Martynjuk obwieścił: „Decyzja podjęta. Dziękuję” i zamknął obrady⁴⁸. Po tym wydarzeniu Mychajło Czeczetow, doradca prezydenta i wiceprzewodniczący Partii Regionów, triumfował: „Doświadczenie prawdziwego piękna gry. Rozdarliśmy ich jak kocięta. Nie wiem, co będą robić podczas wyborów”⁴⁹. Po trzech miesiącach, Martynjuk przyznał, że „faktycznie, wynikły pewne nadużycia” podczas głosowania nad ustawą. Stwierdził też jednak, iż zostało to zrobione, by zapobiec „okupacji budynku parlamentu przez najbardziej

⁴⁵ Ю. Костенко, *Кремлівські ноги „мовного” законопроекту*, „Українська правда” 5.07.2012, <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kostenko/4ff56ceb89812/> [dostęp: 28.08.2013].

⁴⁶ Рада відклала розгляд скандального мовного закону, „Українська правда” 2.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/2/6967814/> [dostęp: 28.08.2013].

⁴⁷ Мовний законопроект ухвалений із порушенням процедури — стенограма, „Українська правда” 5.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/5/6968170/> [dostęp: 28.08.2013].

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Партія регіонів: „Мы их развели, как котят”*, „Українська правда” 3.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/3/6967926/> [dostęp: 28.08.2013].

agresywne siły pronacjonalistyczne⁵⁰. Oprócz nadużyć proceduralnych, ponownie 92 deputowanych „głosowało”, nie będąc w parlamencie⁵¹, co mogło się okazać kwestią kluczową, ponieważ 156 głosów nie wystarczyłoby do przeforsowania ustawy.

Między 30 czerwca a 6 lipca 2012 roku z powodu ustawy językowej Kijowskie Centrum Badań Społecznych odnotowało największy tygodniowy odsetek protestów⁵². Mustafa Dżemilew, przewodniczący Medżlisu Tatarów Krymskich (członek opozycji), stwierdził, że prawo językowe jest „nie do zaakceptowania przez Tatarów krymskich”⁵³. Także Stowarzyszenie Społeczności i Organizacji Żydowskich na Ukrainie wystosowało wyjątkowo ostry sprzeciw, twierdząc, że prawo to „nie rozwiązuje żadnych problemów z językami mniejszości, natomiast neguje Konstytucję Ukrainy, regulacje Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych oraz Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych”. Sygnatariusze jednoznacznie stwierdzili, że autor projektu ustawy w istocie „walczy, by obywatele nie mówili po ukraińsku, nie uczyli się i nie używali ukraińskiego”, oraz wyraźnie określili ustawę „zbrodnią przeciw językowi ukraińskiemu”⁵⁴.

Wkrótce po wydarzeniach z 3 lipca 2012 roku kijowskie Centrum Razumkowa opublikowało sondaż z połowy czerwca (16–25 czerwca 2012), pokazujący, że 65,1% respondentów wierzy, iż projekt prawa Kolesniczenki i Kiwalowa powstał głównie z myślą o zwiększeniu popularności partii rządzącej przed jesiennymi wyborami, podczas gdy jedynie 24,0% interpretowało wydarzenia jako troskę rządu i jego próbę wyjścia naprzeciw potrzebom obywateli⁵⁵.

W tym samym czasie Konstantin Zatulyn, deputowany Dumy rosyjskiej, szef rosyjskiego Instytutu Diaspory i Integracji Krajów WNP, jednoznacznie stwierdził, że przynajmniej część rosyjskich „specjalistów zajmujących się Ukrainą widzi związek między ustawą językową a zbliżającą się wizytą Władimira Putina”⁵⁶. Co ciekawe, w swym kontrowersyjnym wystąpieniu Zatulyn porównał Władimira Putina do carycy Katarzyny II:

⁵⁰ *Мартинюк визнає, що мовний закон протягнули з порушенням*, „Українська правда” 5.10.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/10/5/6974075/> [dostęp: 28.08.2013].

⁵¹ Т. Николаєнко, *Передвиборча зМОВА*, „Українська правда” 4.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/07/4/6967976/> [dostęp: 28.08.2013].

⁵² *Кількість протестів в Україні б’є рекорди*, „Українська правда” 10.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/10/6968469/> [dostęp: 28.08.2013].

⁵³ *Кримським татарам „мовний” закон теж не подобається*, „Українська правда” 5.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/5/6968092/> [dostęp: 28.08.2013].

⁵⁴ *Заява Голови Верховної Ради України В.М. Литвина з приводу законопроекту „Про засади державної мовної політики”*, „Portal.rada.gov.ua” 23.05.2012, http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/article/news_left?art_id=309209&cat_id=37486 [dostęp: 28.08.2013].

⁵⁵ *Більше 65% населення вважають мовний закон піаром „регіоналів”*, „Українська правда” 5.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/5/6968135/> [dostęp: 28.08.2013].

⁵⁶ *Скандалний російський депутат: Ніяка незалежність не може нас роз’єднати*, „Українська правда” 10.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/10/6968475/> [dostęp: 28.08.2013].

225 lat temu Katarzyna II odbyła podróż do Nowej Rosji i Krymu. Teraz prezydent Putin przybędzie na Krym zamiast Katarzyny Wielkiej. [...] Wczoraj, wygłaszając przemówienie do ambasadorów Federacji Rosyjskiej na całym świecie, nasz prezydent Władimir Putin nawoływał, aby Rosja w pełni wykorzystywała swoją potęgę. Znaczenie tego stwierdzenia jest oczywiste. Powinniśmy polegać nie tylko na naszych politycznych i ekonomicznych możliwościach. Co oznacza, że nie powinniśmy polegać tylko na naszych politycznych i ekonomicznych możliwościach, ale że powinniśmy oddziaływać również poprzez naszą kulturę i język. Wszystko to ma zapewnić integrację w ramach przestrzeni postsowieckiej. [...]

Aktualnie na Ukrainie nie kończą się konfrontacje po przyjęciu ustawy, która pozwoli we wschodnich obwodach Ukrainy oraz na Krymie nadać rosyjskiemu status języka regionalnego. I Rosja nie może pozostać na to obojętna. [Rosja i Ukraina nadal pozostają] spadkobiercami wspólnej historii, mimo że próbuje się ją fałszować. [...] Dlatego powinniśmy zrobić wszystko, by wspólna prawda historyczna została odnowiona [...] Żadna niezależność nie rozdzieli nas⁵⁷.

Kiedy wreszcie 13 lipca 2012 roku Władimir Putin przybył na Ukrainę — spóźniony o kilka godzin, ponieważ w drodze na Krym wolał się najpierw spotkać z rosyjskimi motocyklistami⁵⁸ — ustawa nie została jeszcze podpisana przez Łytwyna ani prezydenta Janukowycza.

Między 3 a 30 lipca historia ustawy zmieniła się w farsę w roli głównej z Wołodymyrem Łytwynem, który najpierw sam zagroził dymisją, potem jemu zagroźono zwolnieniem, albowiem wielokrotnie nie zgadzał się na podpisanie ustawy, by wreszcie uczynić to 31 lipca 2012⁵⁹.

Zgodnie z procedurą ustawa językowa była przedłożona do podpisu prezydentowi. Janukowycz podczas spotkania na Krymie z klubem redaktorów naczelnych czasopism krajów Wspólnoty Niepodległych Państw, krajów nadbałtyckich i Gruzji skomentował ją tymi słowami:

Jestem pewien, że musimy popatrzeć na działania globalnie. [...] Najlepszym wzorem w tej sprawie jest Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych. W opinii ekspertów ustawa jest zgodna z Kartą i jej standardami. [...] Twórcy ustawy zapewnili mnie, że konsultowali je z komisją wenecką. Zobaczymy, czy tak jest faktycznie. Sprawa jest w toku. Pozwoli to nam na znalezienie rozwiązania odsuwającego kwestię językową z programu na dłuższy czas⁶⁰.

W dniu 6 sierpnia 2012, doradca prezydenta Hanna Herman, która etatowo w administracji prezydenta odgrywa rolę ukraińskiej patriotki, zadeklarowała w telewizji, że „nie wie, jaką decyzję” podejmie Janukowycz, ponieważ Łytwyn „wyciągnął mu asa z rękawa”⁶¹. Tego samego dnia media poinformowały, że Janukowycz zapro-

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ukraine slams 'rude' Putin for tardiness*, „News.com.au” 14.07.2012, <http://www.news.com.au/breaking-news/world/ukraine-slams-rude-putin-fortardiness/story-e6frfkui-1226425870100> [dostęp: 28.08.2013].

⁵⁹ *Литвин підписав мовний закон*, „Українська правда” 31.07.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/31/6969914/> [dostęp: 28.08.2013].

⁶⁰ *Zob.* <http://fakty.ictv.ua/ua/index/view-media/id/18730/start/20>. Prezydent oczywiście musiał wiedzieć już wcześniej o negatywnej ocenie projektu przez komisję wenecką.

⁶¹ *Герман: Литвин забрав у Януковича мовний козир*. „Українська правда” 6.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/6/6970316/> [dostęp: 28.08.2013].

sił wybranych ukraińskich intelektualistów na Krym, by wysłuchać ich komentarzy w sprawie ustawy językowej. Po spotkaniu Herman stwierdziła:

Prezydent zaproponował wprowadzenie znacznych poprawek do ustawy. Oprócz tego, Janukowycz zasugerował stworzenie docelowego programu dla ukraińskiego jako języka urzędowego. Postulował, by wszyscy członkowie spotkania wzięli udział w pracy komisji, która by go ulepszyła⁶².

W dniu 8 sierpnia 2012 roku biuro prezydenckie poinformowało, że Janukowycz podpisał ustawę⁶³. W tym samym czasie prezydent rzeczywiście nakazał gabinetowi ministrów powołać dwie grupy robocze: zajmującą się poprawkami do ustawy i „Krajowy program dla ogólnego rozwoju i funkcjonowania języka ukraińskiego”⁶⁴.

Zgodnie z wcześniejszymi przewidywaniami rosyjski stał się praktycznie jedynym językiem chronionym przez ustawę. Wiceprzewodniczący Frakcji Partii Regionów Mychajło Czeczetow ogłosił 16 sierpnia 2012 roku, że ustawa jest zgodna z wszystkimi wymaganiami Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych i dodał:

46 milionów ludzi rozumie dwa języki: rosyjski i ukraiński. Nie bułgarski, nie węgierski, nie rumuński, nie żydowski, jidysz, ivrit czy jeszcze jakieś inne. Te języki rozumie [na Ukrainie] tylko garstka ludzi. Mówimy o dwóch językach, które są zrozumiałe przez cały naród⁶⁵.

To stwierdzenie pokazuje ostateczną parodię Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, co potwierdzają również następne wydarzenia. Rada Miasta Odessy przeprowadziła 13 sierpnia 2012 nadzwyczajne obrady i uznała rosyjski za język regionalny⁶⁶. Dzień później premier Azarow, przebywając z oficjalną wizytą w Odessie, swoim wystąpieniem przypieczętował słuszność tej decyzji, podkreślając, że podpisanie ustawy językowej rozszerza prawa obywateli, albowiem: „Teraz obywatele mają możliwość uczenia dzieci, czytania literatury, oglądania telewizji i wolnego komunikowania się w języku ojczystym”⁶⁷.

W ślady Odessy poszły kolejne miasta i obwody, chociaż, jak już wcześniej wspomniano, żaden lokalny organ władzy nie ma prawa, by ogłosić język mianem regionalnego. Tylko Krym się zawahał, mimo że jest „najbardziej rosyjskim” teryto-

⁶² Янукович теж не задоволений „мовним” законом, „Українська правда” 7.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/7/6970373/> [dostęp: 28.08.2013].

⁶³ Янукович підписав „мовний” закон, „Українська правда” 8.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/8/6970455/> [dostęp: 28.08.2013]. Prezydent 9 sierpnia podpisał także ratyfikację Strefy Wolnego Handlu z Rosją i Białorusią.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Чечетов: регіональною може бути лише російська, а не мови „купки людей”, „Українська правда” 16.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/16/6970928/> [dostęp: 28.08.2013].

⁶⁶ В Одесі російській мові надали статус регіональної, „Українська правда” 13.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/13/6970739/> [dostęp: 28.08.2013].

⁶⁷ Янукович: з часом „мовний” закон можна буде переписати, „Українська правда” 14.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/14/6970798/> [dostęp: 28.08.2013].

rium Ukrainy, albowiem oznaczałoby to, że także krymskotatarski musiałby zostać uznany za „język regionalny” na Krymie.

Jeśli chodzi o języki inne niż rosyjski, to *de facto* prawie nic się nie zmieniło. Niektóre lokalne rady zwołały mniejsze jednostki, by rozważyć uchwalenie języków regionalnych innych niż rosyjski, jednak już na początku ostrzegły przed znacznymi kosztami finansowymi spowodowanymi takimi decyzjami⁶⁸. Wyjątków od zasady, że rosyjski to jedyny „język regionalny i mniejszościowy” Ukrainy, było mało i miały one znikome znaczenie. Węgierski uchwalono językiem regionalnym przez radę Berehowe, miasteczka zamieszkanego przez 25 500 mieszkańców, z czego 48% to Węgrzy⁶⁹, oraz w rejonie Berehowe⁷⁰, gdzie węgierski był już wcześniej w powszechnym użyciu. Zgodnie z ustawą rumuński został uznany za język regionalny jedynie we wsi Biała Cerkiew na Zakarpaciu w rejonie rachowskim⁷¹ i w Tarasiwce w obwodzie czerniowieckim⁷², gdzie 95% mieszkańców wsi to Rumuni lub Mołdawianie, a ogłoszenie rumuńskiego językiem regionalnym było jedynie formalnością.

Jednym z głównych powodów ograniczonego entuzjazmu dla języków regionalnych innych niż rosyjski były ogromne koszty finansowe oficjalnego multilingwizmu. Na poziomie krajowym ich wielkość stała się oczywista pod koniec września 2012, gdy Krajowy Trybunał Administracyjny ogłosił, że zwrócił się do premiera z prośbą o 16 milionów hrywien na tłumaczy, gdyż zgodnie z prawem „O zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej”, wszystkie dokumenty procedur powinny być oddawane partiom w językach regionalnych⁷³. Wicepremier i minister polityki społecznej Serhij Tihipko zadeklarował, że ministerstwo nie będzie zwracać uwagi na regulacje prawne, gdyż kosztuje to miliony⁷⁴. Kilka firm narzekało, że ustawa spowoduje wielomilionowe straty, wynikające z etykietowania produktów napisami w językach regionalnych⁷⁵.

Po kilku tygodniach prezydenckie grupy pracujące nad legislacją językową zaprezentowały wyniki swoich prac, ujęte w „Krajowy program docelowy dla peł-

⁶⁸ *Ще у трьох областях російська мова стала регіональною*, „Українська правда” 17.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/17/6971001/> [dostęp: 28.08.2013].

⁶⁹ *Угорську мову зробили регіональною в Береговому*, „Українська правда” 7.09.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/09/7/6972288/> [dostęp: 28.08.2013].

⁷⁰ *Угорську мову зробили регіональною в цілому районі*, „Українська правда” 18.09.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/09/18/6972986/> [dostęp: 28.08.2013].

⁷¹ *Румунська отримала офіційний статус у селі на Закарпатті*, 24.09.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/09/24/6973322/> [dostęp: 28.08.2013].

⁷² *Молдовська мова — регіональна на Буковині*, „UBP” 14.09.2012, <http://ubr.ua/uk/tv/novyny/moldovska-mova-regionalna-na-bukovin-163488> [dostęp: 28.08.2013].

⁷³ *Суди просять мільйони на перекладачів через „язик”*, „Українська правда” 26.09.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/09/26/6973532/> [dostęp: 28.08.2013].

⁷⁴ О. Олексієнко, „Поєхали”: мовний закон утворює бюджетну „діру” у 17 млрд грн і не захищає мови найменшин. Матеріал друкованого видання № 33 (250) від 16.08.2012, <http://tyzhden.ua/Politics/57925> [dostęp: 28.08.2013].

⁷⁵ *Ibidem*; „Язык” нанесе збитків виробникам пива і мінералки, „Українська правда” 3.08.2012, <http://www.pravda.com.ua/news/2012/08/3/6970110/> [dostęp: 28.08.2013].

noprawnego funkcjonowania języka ukraińskiego we wszystkich sferach życia społecznego na całym terytorium Ukrainy”. Ich ostateczne spotkanie odbyło się jednak tak późno, że wyniki nie mogły być przedyskutowane przez Radę Najwyższą przed wyborami w październiku 2012. Po wyborach słuch o tych grupach zaginął.

Realne skutki funkcjonowania ustawy „O zasadach prowadzenia krajowej polityki językowej” nie są jeszcze w pełni widoczne. Biorąc pod uwagę naturę „walki o rosyjski język ojczysty”, jaka jest prowadzona przez aktualną władzę Ukrainy, ustawa ta jest wyłącznie krokiem do ostatecznego celu, czyli wprowadzenia rosyjskiego jako „drugiego języka urzędowego”. Przygotowania już rozpoczęto. Prezydent powołał Spotkanie Konstytucyjne i podpisał prawo „O Referendum”, które mogłoby przyczynić się do „zmiany języka”, jak ujął to Kolesniczenko, i jak doskonale pokazano, *mutatis mutandis*, na Białorusi po 1995 roku, jak również na Ukrainie, gdzie na początku grudnia 2010 roku nowo wybrany prezydent Odessy Ołeksij Kostusjew z Partii Regionów zażądał, by od tej pory jedynie rosyjski był używany w trakcie obrad sesji rady miasta, a wszystkie dokumenty mu dostarczane były sporządzane w języku rosyjskim⁷⁶.

Przypadek Ukrainy dobitnie pokazuje, że nie tylko ochrona języków regionalnych i mniejszościowych, ale również języka urzędowego może być istotną kwestią w zachowaniu językowej różnorodności Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej.

Tłumaczenie z języka angielskiego: Mateusz Świetlicki

---

⁷⁶ В Одессе отказались от украинского языка, „Newsru.ua” 10-12-2010, <http://rus.newsru.ua/ukraine/10dec2010/otmena.html> [dostęp: 28.08.2013].